

O KNJIŽEVNICI OSOBITE DUHOVNE DUBINE I DUŠEVNE PLEMŠTINE

(Katarina Ivon, *Jagoda Truhelka – poetika na margini*.
Zagreb: Naklada Ljevak. 2023.)

Knjižara Ljevak iz Zagreba na vrlo je originalan način obilježila (i istaknula) ovogodišnji Međunarodni dan žena koji se tradicionalno u svijetu slavi 8. ožujka. U sklopu je redovite knjižničko-izdavačke djelatnosti organizirana tijekom mjeseca ožujka višednevna manifestacija *Od žena za žene* unutar koje je predstavljeno tridesetak naslova domaćih i stranih autorica. Nakana je kreatora ove ideje bila da se predstavljanjem izabranih autorica i njihovih djela u mjesecu ženā dodatno potakne promišljanje o važnosti i ulozi žene u društvu, njezinu doprinosu u cjelokupnome kulturnome napretku zajednice, ali se također željelo potaknuti društvenu diskusiju o ženama i (i u) književnosti. Na istaknutim mjestima knjižare izdvojene su i našle su se tako Slavenka Drakulić s romanom *Smrtni grijesi feminizma*, Ivana Šojat i *Sama*, Ivana Bodrožić i njezini *Sinovi, kćeri*, Isabel Allende s romanom *Žene drage srcu mom* te brojne druge domaće i strane autorice, uglavnom, s proznim uratcima. Ovakvim je višednevnim obilježavanjem Međunarodnoga dana žena zagrebačka Knjižara Ljevak potaknula čitateljstvo na nove aspekte (i mogućnosti) (i)ščit(va)nja domaćih i stranih autorica, a pritom je, što valja posebno naglasiti, otvorila put k vidljivosti i prepoznatljivosti više desetljeća nepravredno zanemarenih ženskih imena hrvatske kulture i književnosti. A jedno je od takvih imena zasigurno Jagoda Truhelka (1864. – 1957.). Iznimna je stoga čast (bila), a prije svega odgovornost, predstaviti Truhelku i njezino mjesto i značaj u hrvatskoj književnosti i kulturi. U taj se častan i izazovan znanstveni zadatak upustila zadarska sveučilišna profesorica Katarina Ivon. Rezultat je toga njezina postavljenoga zadatka, a svega nekoliko tjedana prije obilježavanja Međunarod-

noga dana žena, objavljena knjiga privlačna naslova – *Jagoda Truhelka: poetika na margini* koju predstavljamo u nastavku.

Uz poticaj i smjer Nenada Rizvanovića, urednika izdavačke kuće Ljevak, autorica Ivon svoje je višegodišnje znanstveno istraživanje lika i djela Jagode Truhelke uspješno uokvirila ovom knjigom. U neformalno-kolegijalnome razgovoru autorica je nedavno rekla: „Knjiga koju potpisujem, *Jagoda Truhelka – poetika na margini*, bavi se hrvatskom autoricom čija je javna recepcija većinom vezana uz hrvatsku dječju književnost. Danas je, međutim, a to moram posebno naglasiti, sve izraženiji interes književne i kulturne povijesti te feminističke i književne kritike za njezin lik uz njezino stvaralaštvo, a čiji rezultati osvjetljavaju posve novu vizuru njezina javnoga djelovanja. U tome je kontekstu kroz stranice knjige bilo važno upoznati i njezin osobni lik te pokušati razumjeti njezine stavove i uvjerenja.” Iz ovoga je autoričina kratkoga prikaza jasno zašto je bilo nužno (is)tražiti Truhelku velikim dijelom i izvan njezina stvaralaštva. Na malo manje od četiri stotine stranica Ivon je na temelju višegodišnjih istraživanja prevedenih u Hrvatskome državnome muzeju, Hrvatskome školskome muzeju, Državnome arhivu u Osijeku, Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu, Akademijinu Zavodu za povijest književnosti, kazališta i glazbe te u arhivu obitelji Brlić u Slavonskome Brodu, Gradskoj i sveučilišnoj knjižnici u Osijeku, Muzeju Slavonije i na kraju u Znanstvenoj knjižnici u Zadru pred čitatelje stavila jednu do sada velikim dijelom nepoznatu Truhelku, ovoga puta promatranu (i promotrenu) u kontekstu reprezentativnih hrvatskih književnih stvaralaca iz možda najnezahvalnijega povijesnoga odsječka 20. stoljeća, onoga između dvaju svjetskih ratova, vremena kada je književno-umjetnička scena zbog silnih društvenih i ekonomskih nedaća bila skoro pa periferna. U takvim su okolnostima vremenā između dvaju svjetskih ratova ženski autori poput Truhelke danas posebno privlačni kako za znanstveno-umjetničko vrednovanje tako i za općedruštvenu analizu ili raspravu nakon više desetljeća od njihova aktivnoga sudjelovanja u radu i oblikovanju (tadašnje) kulturne zajednice.

Knjiga podijeljena na desetak poglavlja podcrtava činjenica da je autorica Ivon u potpunosti uspjela u fragmentiranju jedne (ženske) mi-

kropovijesti i to vrlo zahtjevnom metodom iznošenja i opisivanja odsječka iz života Jagode Truhelke. A znajući pritom da je osobni Truhelkin dosje, čuvan u Arhivu Bosne i Hercegovine u Sarajevu, izgorio u požaru 2014. godine, knjiga je tim više nemjerljiv doprinos hrvatskoj ne samo književno-povijesnoj već općefilološkoj znanosti. Imati danas ovakav tekst u obliku monografije, o jednoj donedavno marginaliziranoj (i nepravedno prešućivanoj) autorici i javnoj radnici iz prve polovice prošloga stoljeća, uistinu je pravo kulturno bogatstvo neprocjenjive vrijednosti. Knjiga nakon uvodnoga poglavlja donosi do sada brojne nepoznate podatke iz života i o životu Jagode Truhelke. Koristeći se krovnim pojmom *imaginarij*, u gotovo svim poglavljima autorica donosi detaljno istražene epizode na temelju kojih se razumijeva i kontekstualizira u konačnosti samo stvaralaštvo ženskoga autora iz tih nevoljnih (prošlih) vremena 20. stoljeća. Ova ideja (odnosno koncept) imaginarija kao univerzalije koja povezuje Truhelkin život i okruženje toga života, od njezina rođenja u Osijeku, odrastanja u Zagrebu, seljenja, službovanja i življenja u Gospiću, Banja Luci, kasnije i u Sarajevu pa sve do onoga trenutka kada nakon 1945. godine postaje marginalizirani (zanimjani i prešućeni) akter hrvatske kulture prvih nekoliko desetljeća prošloga stoljeća pokazala se vještim obrascem u gradnji i kasnijoj povezanosti tekst(ov)a u knjizi. Truhelka je rođenjem i odrastanjem u višejezičnoj (češko-njemačko-mađarskoj-hrvatskoj) obiteljskoj zajednici dodatno osigurala taj istraživački model promatranja nje same kroz izabrane imaginarije koji su, nakon (1) Uvoda (str. 11 – 15), podijeljeni s pripadajućim potpoglavljima knjige i naslovljeni kako slijedi: (2) Obiteljski imaginarij (s potpoglavljima Antun i Marija, Ćiro, Dragoš, Jagoda, Pisma, Svjetonazor) (17 – 81); (3) Ženski imaginarij I: građanska djevojka u 19. stoljeću (Udaja i svrha djevojaštva, Muška strast i ženska dužnost, *Zdravi i bolesni*: ženska moć i muška nemoć, Vlasta Petrović – seoska učiteljica, Pavica – Dubrovkinja, Petra – vezilja) (82 – 107); (4) Ženski imaginarij II: ženska dužnost i angažman (*Tugomila*, *Naša djeca*: sirotice i buntovnice, Umjetnica ili *moral-filosofkinja* Zdenka, Kraljica Vojača ili o ženskom pitanju u muškom ruhu) (108 – 140); (5) Odgojni imaginarij: *Carstvo duše* (Truhelkin epistolar, Epistolarne strategije, *Soba bez knjiga*, *tijelo bez duše*, Pitanje

slobode i duga prema društvu, Književni naslovi i nacionalni ideologemi) (141 – 164); (6) Nacionalni imaginarij: *Zlatni danci* (Kroatocentrični kulturni imaginarij, Nacionalni naboj dječje igre, Nacionalni dosezi *življenih* prostora) (165 – 182); (7) Prostorni imaginarij (Osijek, Kuća djetinjstva, Kumina kuća) (183 – 200); (8) Dječji imaginarij: Truhelkina literatura u 1920-ima (*Pipo i Pipa* – sentimentalno pripovijedanje, Hana – dječje i odraslo, *Božja ovčica* ili o slikama majčinstva, *Mali kadija* ili orijentalna slika djeteta, *Sah kralju* – slavenska superiornost) (201 – 227); (9) Imaginarij djetinjstva: *Zlatko* (Ideološki kontekst 1930-ih godina, Kako je *Zlatko* čitan?, Žanrovska višeglasnost, Kršćanski imaginarij djetinjstva) (228 – 252); (10) Politički imaginarij: kritička čitanja (Bosna i Hercegovina – hrvatska i/ili srpska, Jagoda Truhelka i *fin de siècle*, Novi stvaralački i ideološki impulsi u dječjoj književnosti, U obranu poetskoga optimizma i dječjega pogleda na svijet, Zlatne 1930-e: Truhelka u katoličkoj književnosti, Obitelj, nacija, rod i književnost, Truhelka i izdavačka politika NDH-a, Nakon 1945. godine – poetika na margini) (253 – 364). Slijedi potom Kazalo imena (365 – 370), zatim Bibliografija objavljenih knjiga, Izbor priloga, Korišteni fondovi i zbirke, Popis literature, Bilješka o autorici i na samome kraju Napomene (371 – 392).

Pažljivim prelascima iz poglavlja u poglavlje (u maniri čitanja kakvo ga detektivskog romana), unutar svakoga se od izdvojenih poglavlja – imaginarija, bez obzira na to bio taj imaginarij u promatranju Truhelke obiteljski, ženski, odgojni, nacionalni, prostorni, dječji (i djetinji) ili politički, (raz)otkriva se taj (povijesni) prelazak hrvatskoga društva iz jednoga sustava u drugi: od napuštanja i izlaska iz austro-ugarskih ugrađivanih odgojno-kulturnih okvira preko snalaženja u poraću nakon 1. svjetskoga rata pa sve do prelaska u nove građanske forme i društvene kontekste dvadesetih i dijela tridesetih godina prošloga stoljeća. Truhelkina je (osobna) *priča* otvorila tu mogućnost za promatranje, pozicioniranje i, s današnjim odmakom duljim od stoljeća, vrednovanje novoga poretka u smislu razvijanja (i uspostave) onoga poretka što se može odrediti kroz građansko, kulturno i odgojno oblikovanje pojedinca i društva. Poretka (u vremenu) na čijemu je čelu stajala i posebno mjesto zauzela Jagoda Truhelka. Svi oni koji krenu u čitanje ove monografije imat

će jedinstvenu priliku na jednomu mjestu, što u jasnome opisu vremena, što na temelju istražene i uključene Truhelkine korespondencije i poslanih i primljenih pisama obitelji, prijateljima i suradnicima, steći cjelovit uvid u do sada slabo vidljivu i nedovoljno znanstveno objašnjenu etapu jedne povijesti koju je Truhelka svojim radom, poslovima koje je obavljala, suradnim odnosima sa suvremenicima, pisanjem i javnim djelovanjem činila boljom i na kraju učinila učenijom i kulturnijom.

Truhelka je odrastala i kulturno-intelektualno oblikovala svoju osobnost pod mađarskim, njemačkim i češkim jezičnim i kulturnim utjecajima na južnoslavenskim prostorima od rodnoga Osijeka preko Zagreba pa do Sarajeva. Danas je taj i takav životni tijek uistinu zanimljiv za proučavanje. Njezin životopis tako danas plijeni pažnju, od prvoga (dvojezičnog) obrazovanja u Osijeku i onda u Zagrebu, najvažnijim kulturnim sredinama rubnih dijelova Monarhije, prvim radnim iskustvima učiteljice s državnom *osposobnicom* za samostalan rad, najprije u rodnomu gradu pa sedam godina u duhu čehovljevske junakinje u Gospiću i onda opet u Zagrebu da bi ulazak u 20. stoljeće obilježilo Truhelkinih sljedećih *devet mirnih godina* na mjestu ravnateljice Više djevojačke škole u Banja Luci. Preseljenje će, kako sama Truhelka veli, u *egzotično i šaroliko šehar Sarajevo* na radno mjesto srednjoškolske profesorice dati nova iskustva i spoznaje, a tu će dočekati i slom Monarhije. Počinje već tada jedno teško razdoblje njezina života koje će potrajati skoro čitavo desetljeće, često pobolijeva, u Sarajevu umire i njezina majka, život postaje sve teži, a radna energija kojom je prštala polako je napušta. U srpnju 1923. godine dobiva odobrenje za odlazak u mirovinu nakon skoro trideset i osam godina provedenih u čak pet gradskih sredina (Osijek, Zagreb, Gospić, Banja Luka i Sarajevo) u kojima je marno obnašala tešku i zahtjevnu zadaću učitelja i profesora. Taj će njezin životni i radni put u možda najkompleksnijemu *fin-de-siècleu za razvoj europske kulturne i obrazovne misli osigurati osobno naslijeđe koje danas baštinimo (iš)čita(va)jući njezinu trilogiju Zlatni danci (1918), Gospine trešnje (1943) te Crne i bijele dane (1944).*

Zaključnu misao o pročitanoj knjizi *Jagoda Truhelka – poetika na margini* zadarske profesorice nije baš jednostavno u svega jednoj reče-

nici složiti. Knjiga je ovo koja je zapravo tek otvorila puno novih pitanja i knjiga koja motivira za novo i detaljnije udublјivanje u Truhelkinu književno-publicističku ostavštinu. Možda ju je njezina suvremenica, prijateljica i učenica Zdenka Marković najbolje opisala rekavši da je Truhelka živjela i stvarala u teškim vremenima „kada se hrvatska žena počela uspravljati na vlastite noge” (Marković 1934: 6). Nama, današnjim čitateljima Truhelkinih djela, ostaje ova knjiga neizostavan znanstveni *štiklec* za hod prema razumijevanju jedne snažne osobnosti književno-kulturnoga i javnoga hrvatskoga prostora, kako je Zdenka Smrekar i napisala 1934. godine – osobnosti i pojave „naročite dubine i duševne plemštine.” A Katarina je Ivon učinila ono što se u hrvatskoj filološkoj znanosti desetljećima čekalo – s margine je *duboko i duševno* vratila Truhelku na mjesto gdje je ona oduvijek i pripadala, u samo središte književnih, kulturno-umjetničkih i društvenih promišljanja 21. stoljeća.

doc. dr. sc. Josip Lasić